

En hårsman från döden i »det lyckliga Arabien«

Den 14 december 2007, dagen före Linnéårets sista dag, disputerade en ättling till Carl von Linné, Martin Nervall. Ämnet var malaria, samma ämne som Linnés avhandling handlade om 1735.

När det nu rapporteras om framsteg inom malaria-bekämpning finns det anledning att begrunda att det som förr var ett dödshot för en svensk forskningsresande snart kanske kan vara en historisk farsot. På den plats där Linnés lärjunge Peter Forsskål dog finns i dag ett annat dödshot, som blev verkligt på ett eftertryckligt sätt för textförfattaren.

Från molnfri himmel föll tropiksolens lågor för att öka den eld av smärtor som brann i den sjukes kropp. Avfärden från byn, där man slagit läger föregående dag, kunde inte uppskjutas längre. Det var brist på vatten och proviant. Man avlägsnade packningen från en av kamelerna och band fast den sjuke vid djuret. I middagshettan satte karavanen sig i rörelse. Uppför berg och nedför berg. Steg för steg genom ett landskap där varje utsikt som öppnade sig var ett lidandets utsikt och varje träd som växte vid vägen ett lidandets träd.

Först när solen försvann bakom berget Summara var den plågsamma färden till ända. De var framme i staden Yerim. Som en halvtom säck slängd över ett lastdjur låg den sjuke svensken surrad tvärsöver kamelen. Resterna av hans uppkastningar rann ännu nedför djurets dammiga flank. Ansiktet var blått och förvirrat av smärta. Han var ur stånd att tala men hans ögon var öppna. Han var ännu vid fullt medvetande.

Landet var Jemen, »det lyckliga Arabien« (Arabia Felix). Året var 1763. Den sjuke svensken var Peter Forsskål, en av Linnés främsta lärjungar. Tillsammans med två danskar och två tyskar deltog han i en expedition till Orienten – det största vetenskapliga företaget som något nordiskt land dittills planerat. De skulle lämna svar på många frågor som ställts av forskare i Europa. Men hur blev det med Peter Forsskåls egen undran: »hvarföre skulle Lyckelige Arabien heta lyckelig«?

»Det lyckliga Arabien« har djupa rötter i historien men även i oss själva. Vi har hört om dess praktstäder som växte upp långt före Kristi födelse. Vi har hört om de enastående rikedomar som uppstod där genom handeln mellan Medelhavsländerna och Asien. Vi har hört om drottningen av Saba som letade sig upp till den vise kung Salomo i Israel. Men hur blev det sedan?

Fastän de lyxiga städerna hade skövlats, hamnarna slammade igen av sand, männen dräpts, kvinnorna våldtagits och barnen förts bort som slavar fanns sagan om Jemen som ett paradiset på jorden kvar. Långt in på 1900-talet var Jemen ett av de mest underutvecklade länderna på jorden, mätt i spädbarnsdödlighet och kort livslängd på grund av malaria, tuberkulos, diarrésjukdomar och gulsot. Trots detta vill tanken om ett lyckligt Arabien gärna dröja kvar.

Peter Forsskål själv upplevde en gränslös lycka när han kort efter ankomsten till Jemen påträffade det äkta mekkabalsamträdet – det största botaniska fynd



DET BERGIGA
JEMEN
Foto: Gamma/IBL

som man överhuvudtaget kunde vänta sig att göra under hela expeditionen. Han skar en gren av kronan, satte sig i trädets skugga och beskrev dess blommor. Det var i april 1763. Den 10 juli dog han. I staden Yerim.

Mellan Taiz och Yerim finns i dag en asfalterad bilväg, som slingrar sig i det branta höglandet upp till ett pass i berget Summara. Vägen är som en smal hylla med stup på den ena sidan och en lodrät vägg på den andra. Den trafikeras inte sällan av lastbilar som är tungt stuvade med byggmaterial i sten. Omkörning kan ske på de korta raksträckor som finns här och var.

Jag fick möte med en sådan lastbil när jag för en tid sedan kom där, på väg till Yerim. På min högra sida fanns den lodräta väggen, och på sin högra hade lastbilsföraren det branta stupet. En minibuss dök upp bakom lastbilen. Till min fasa såg jag att den tänkte köra om. Jag stannade min bil med de högra hjulen i diket så nära bergväggen som möjligt. Jag kramade ratten och duckade. Frontalkrock var oundviklig. Det sa svisch, och jag kände en vibration. När jag tittade upp i kallsvett och darrningar var båda bilarna borta.

Det hade inte blivit någon krock. Jag steg ur bilen på skakiga ben och tittade ned i stupet. Där fanns inga bilar. Jag mätte med steg vägens bredd och konstaterade att tre bilar i bredd var någonting omöjligt. Det låg splitter på vägen. Min vänstra backspegel hade han tagit. Det fanns en vågrät rand i dammet på vänster bilsida men ingen repa i lacken.

Bredden av ett hårstrå, tänkte jag, när jag satte mig bakom ratten för att, i det chocktillstånd som jag fortfarande befann mig i, sakta köra bilen till ett ställe där man kunde stå utan att störa trafiken. Närmare än bredden av ett hårstrå kan man inte komma utan att stöta emot. Hur hade föraren av minibussen tänkt? »Jag vill förbi. Det ska gå. Om Gud vill – In shaa Allah.« Så tänker och säger man i det lyckliga Arabien.

Då slog det mig plötsligt. Det var ju här som Peter Forsskål kämpade för att överleva, hängande över ryggen på en kamel, okvlig, viljestark. Redan en hel vecka tidigare hade han drabbats av malaria. Fastän så svag av frossa och buksmärter att han måste bäras och få hjälp med att komma upp på sin åsna vägrade han att ge efter för sjukdomen. Minut för minut, timme för timme, dag för dag kämpade han. Hela tiden var han bara en hårsman från att dö. Det var först i staden Yerim som han släppte taget. Drygt två hundra år senare skulle – på samma ställe – en minibussförare riskera sitt liv i en omöjlig omkörning. Vad är bredden av ett hårstrå i det lyckliga Arabien?

Roland Eksmyr

dr med sc, specialist i barn-, och ungdomsmedicin,
Vejbystrand
roland@eksmyr.se